

Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk

(Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie)

ARCHIWALIA WYTWORZONE PRZEZ LIGĘ Kobiet POLSKICH DZIAŁAJĄCĄ W WARSZAWSKICH ORGANACH UB, SB I MO PRZECHOWYWANE W ARCHIWUM INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ W WARSZAWIE

Pozycja kobiet w Polsce Ludowej była odmienna od tej, którą posiadały one w okresie międzywojennym. Zjawisko to wynikało zarówno z doświadczeń wojennych, jak i z przemian ustrojowych w kraju oraz związanej z nimi polityki władz. Przyczyną masowej aktywizacji zawodowej kobiet po zakończeniu II wojny światowej były bowiem nie tylko problemy ekonomiczne państwa i brak rąk do pracy, ale również projekty PPR/PZPR zakładające wykorzystanie kobiet w ramach propagowania ideologii komunistycznej w społeczeństwie. W tym celu powołano Społeczno-Obywatelską Ligę Kobiet, która miała realizować politykę władz.

Na temat Ligi Kobiet i jej działalności w okresie Polski Ludowej ukazało się dotychczas zaledwie kilka artykułów, spośród których można wymienić teksty Anny Nowakowskiej-Wierchoś, *Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet (1945–1949) i Związek Kobiet Polskich im. Marii Konopnickiej we Francji (1944–1950) – dokumenty programowe*¹ oraz Nataszy Lubik-Reczek i Rafała Reczka, *Liga Kobiet – organizacja „reprezentująca”*

¹ A. Nowakowska-Wierchoś, *Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet (1945–1949) i Związek Kobiet Polskich im. Marii Konopnickiej we Francji (1944–1950) – dokumenty programowe*, „Rocznik Naukowy. Komunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2013, nr 2, s. 251–272.

*interes kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*². W pierwszej z wymienionych pozycji autorka krótko omówiła działalność SOLK i przedstawiła niepublikowane dotąd dokumenty związane z jej funkcjonowaniem. Drugi artykuł zawiera wprawdzie także ogólny zarys historii organizacji, aczkolwiek został on oparty przede wszystkim na dokumentach przechowywanych w archiwach poznańskich.

Temat Ligi Kobiet i jej roli został również ogólnie poruszony w opracowaniach omawiających sytuację kobiet w Polsce Ludowej, m.in. w monografiach Małgorzaty Fidelis, *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*³ czy Natalii Jarskiej, *Kobiety z marmuru. Robotnice w Polsce w latach 1945–1960*⁴, a także w wielu innych. Ostatnia z wymienionych autorek napisała również odrębny tekst bezpośrednio dotyczący organizacji, który został zatytułowany *Liga Kobiet w terenie. Działalność Zarządu Dzielnicowego Poznań-Wilda 1956–1966*⁵. W polskiej historiografii brakuje natomiast monografii naukowej poświęconej Lidze Kobiet, w której zostałyby szczegółowo omówiona historia jej działalności.

Nie ma również żadnych publikacji dotyczących zasobu archiwalnego związanego z powyższą tematyką. Dokumenty związane z funkcjonowaniem organów centralnych Ligi Kobiet oraz jej działalnością można przede wszystkim znaleźć w Archiwum Akt Nowych oraz w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie. Pierwsza z wymienionych instytucji posiada dwa zespoły akt: Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet. Zarząd Główny (1945–1947) – 5 j.a. oraz Liga Kobiet Polskich – 275 j.a. W zespole SOLK są przechowywane przede wszystkim dokumenty organizacyjne Ligi oraz sprawozdania z działalności jej komórek terenowych przesyłane do Zarządu Głównego. Wśród dokumentacji LKP przeważają natomiast akta związane z funkcjonowaniem organizacji w okresie przedwojennym – w latach 1913–1939. Dokumenty związane z jej działalnością po zakończeniu II wojny światowej dotyczą zaledwie kilku lat, gdyż obejmują tylko okres do 1947 r. Więcej zróżnicowanych materiałów na temat organizacji, funkcjonowania i zakresu działania SOLK/LK/LKP można znaleźć w Archiwum IPN w Warszawie.

W niniejszym artykule został przedstawiony ogólny zarys działalności organizacji oraz szczegółowa charakterystyka związanych z nią archiwaliów przechowywanych w zasobie Instytutu w Warszawie.

Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet została powołana w sierpniu 1945 r., a cztery lata później przemianowano ją na Ligę Kobiet⁶. Zgodnie z wytycznymi partii miała ona dążyć do „skupienia w swych szeregach najszerzych mas kobiecych, prowadząc pracę ideowo-wychowawczą w odrodzonym państwie polskim oraz broniąc praw i interesów szerokiego ogółu kobiet, w szczególności zmierzać przez tworzenie poszczególnych wydziałów do rozbudowy ustaw ochronnych, do pogłębienia opieki społecznej, w pierwszej linii – do opieki nad matką i dzieckiem, do rozszerzenia zdrowotności społecznej, do podniesienia kultury życia rodzinnego, do torowania drogi dla budownictwa miesz-

² N. Lubik-Reczek, R. Reczek, *Liga Kobiet – organizacja „reprezentująca” interesy kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, t. 4, s. 105–120.

³ M. Fidelis, *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, Warszawa 2015.

⁴ N. Jarska, *Kobiety z marmuru. Robotnice w Polsce w latach 1945–1960*, Warszawa 2015.

⁵ Eadem, *Liga Kobiet w terenie. Działalność Zarządu Dzielnicowego Poznań-Wilda 1956–1966* [w:] *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2009. Referaty*, red. Ł. Kamiński, T. Kozłowski, Warszawa 2010.

⁶ AIPN, 1585/19737, Uzasadnienie zmiany nazwy LK na LKP, k. 101.

kaniowego, do umocnienia ruchu spółdzielczego, do popularyzacji wszelkich zagadnień związanych z życiem kobiety w mieście i na wsi”⁷.

Te same treści zawierał statut organizacji, w którym podkreślano, że obok obrony praw i interesów kobiet do jej zadań należało „wychowanie kobiety, obywatelki świadomej swych praw i obowiązków w stosunku do ojczyzny i społeczeństwa”⁸. Polki musiały również aktywnie uczestniczyć w działalności państwa i jego odbudowie⁹.

Organizacja prowadziła pracę na terenie całego kraju, a siedzibą jej władz centralnych była Warszawa. Jej członkiem mogła zostać każda kobieta, która ukończyła 19 lat i podpisała odpowiednią deklarację. Najważniejszymi władzami SOLK były: Ogólnokrajowy Zjazd Delegatesk, Rada Główna, Zarząd Główny, Główna Komisja Rewizyjna, Centralny Sąd Koleżeński¹⁰.

Ogólnokrajowy Zjazd Delegatesk odbywał się przynajmniej raz na trzy lata. Do jego kompetencji należało rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań i bilansów Zarządu Głównego, akceptowanie planu pracy na okres kadencji następnego zarządu oraz wybór i odwoływanie członków ZG, GKR i CSK. Zarząd Główny był organem wykonawczym i składał się z 21 członkiń i 7 zastępczyń (wybranych na okres 3 lat) – z zastrzeżeniem, że przynajmniej 15 z nich musiało mieszkać w stolicy, gdzie mieściła się jego siedziba. Zadaniem zarządu było reprezentowanie organizacji na zewnątrz, kierowanie całokształtem jej prac, zarządzanie majątkiem i kontrolowanie komórek terenowych¹¹.

Członkiniami pierwszego ZG SOLK były: Irena Płotnicka, Felicja Fornalska, Maria Turlejska – członkinie PPR, Eugenia Pragierowa i Regina Fuszarowa – z PPS, Stanisława Garnarczyk – z PSL i Maria Jaszczurowa – z SD. Bezpartyjna była tylko przewodnicząca Ligi – Irena Sztachelska, która podczas wojny była oficerem 1. Armii WP. W 1951 r. przewodniczącą organizacji została Alicja Musiałowa, oddelegowana z Wydziału Kobięcego przy KC PZPR.

SOLK (a potem LK) od początku swojego istnienia była ściśle związana z PPR/PZPR i realizowała sformułowane przez nią zadania. Z tego względu w deklaracji ideowej tej organizacji podkreślano rolę kobiet w odbudowie powojennej Polski, a tym samym ich współdziałanie w utrwalaniu nowego systemu. Akcentowano przy tym, że nowe władze zapewniły kobietom – w przeciwieństwie do przedwojennego rządu sanacyjnego – faktyczne równouprawnienie, a członkinie Ligi, oprócz wykonywania zadań wymienionych w statucie, powinny czuwać nad tym, aby prawa kobiet i mężczyzn zostały rzeczywiście zrównane¹². Domagały się więc „za równą pracę równej płacy, abyśmy przy równych kwalifikacjach otrzymywały równe z mężczyznami stanowiska, abyśmy miały dostęp do wszystkich szkół zawodowych, do wszystkich zawodów”¹³.

Zgodnie z wytycznymi zawartymi w statucie przedstawicielki SOLK miały tworzyć koła członkowskie w zakładach pracy, fabrykach, urzędach oraz różnych instytucjach cywilnych i wojskowych. W praktyce jednak ich głównym zadaniem było kontrolowanie

⁷ AAN, 888/1, Organizacja i zadania Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, k. 1.

⁸ Statut Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet z 1947 r. w: A. Nowakowska-Wierzchoś, *op. cit.*, s. 267.

⁹ AAN, 888/1, Organizacja i zadania Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, k. 1.

¹⁰ A. Nowakowska-Wierzchoś, *op. cit.*, s. 270–271.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Szerzej zob. M. Fidelis, *op. cit.*, s. 108–113.

¹³ AAN, 888/1, Deklaracja ideowa Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, k. 2.

przestrzegania uchwał i zarządzeń dotyczących opieki społecznej oraz pracy i ochrony zdrowia kobiet. Oprócz tego miały one koordynować tworzenie sieci szkół ogólnokształcących i zawodowych dla kobiet oraz organizować odpowiednie szkolenia i kursy¹⁴.

W drugiej połowie lat czterdziestych, kiedy kobiety stanowiły większość wśród poszukujących pracy, członkinie SOLK/LK organizowały dla nich różnego rodzaju kursy doszkalające, a także – w miarę możliwości – starały się im pomagać w znalezieniu zatrudnienia. Ich starania były jednak często nieskuteczne. W tym okresie powoływano także koła SOLK/LK w zakładach pracy, a ich głównym zadaniem była ochrona praw zatrudnionych w nich kobiet. Realizowanie tego celu w wielu przypadkach było jednak niemożliwe ze względu na silne uzależnienie organizacji od rządu. Jego przedstawicielom zależało bowiem na szybkiej odbudowie państwa, a więc nie zawsze popierali oni respektowanie praw robotnic¹⁵.

Z oczywistych powodów ze wspomnianymi wyżej problemami nie spotykały się członkinie kół SOLK/LK działających w strukturach organów bezpieczeństwa państwa, które skupiały nie tylko zatrudnione w nich funkcjonariuszki i pracownice cywilne, ale również żony czy siostry funkcjonariuszy. Charakter tych organów powodował, że podejmowały one tam zwykle aktywność tylko w dwóch dziedzinach: pracy wychowawczo-propagandowej, za pośrednictwem której indoktrynowano funkcjonariuszy i ich rodziny, oraz działalności opiekuńczo-charytatywnej.

Koło SOLK przy Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego zostało utworzone w czerwcu 1946 r. W 1947 r. liczyło ono już 470, a dwa lata później – aż 1000 członkiń, z których 376 było żonami funkcjonariuszy, 207 – pracownikami służby zdrowia, 138 – pracownikami konsumów i 281 – funkcjonariuszkami MBP¹⁶. W zakresie działalności oświatowo-propagandowej w latach 1947–1953 organizowano zebrania w poszczególnych departamentach MBP, na których wygłaszano referaty na takie tematy jak: „Kobiety w walce o pokój”, „O Jasi Fornalskiej – bojownicze walki o wolność”, „O wyborach do Sejmu Ustawodawczego”, „O 8 marca 1947 r.”, „Walka ze spekulacją, cele i zadania LK”, „ZSRR – nasz sojusznik”, „Kobieta w ZSRR”, „Rewolucja październikowa”. Z okazji Dnia Kobiet członkinie zorganizowały również uroczyste zebranie koła SOLK, na którym zostały wygłoszone referaty na tematy patriotyczne. Potem odbył się koncert, a po nim wieczorek taneczny¹⁷.

Uroczyste akademie przygotowano także z okazji rocznic powstania Armii Czerwonej, śmierci Włodzimierza Lenina, zwycięstwa nad Rzeszą Niemiecką itp. Oprócz tego organizowano wieczory autorskie (w 1949 r. odbył się taki wieczór z udziałem pisarzy polskich i sowieckich), koncerty, na których odtwarzano pieśni patriotyczne, wystawy ukazujące m.in. historię powstania Armii Czerwonej oraz wyświetlano filmy propagandowe. Szczególnie podniosłe członkinie SOLK obchodziły Święto Pracy. Z tej okazji powoływały specjalne zespoły, które były odpowiedzialne za przystrojenie budynków i ulic, brały udział w pochodach pierwszomajowych oraz organizowały uroczyste akademie¹⁸.

¹⁴ *Ibidem*, Organizacja i zadania Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, k. 1.

¹⁵ Szerzej na ten temat zob. N. Jarska, *Kobiety z marmuru...*, s. 37–38, 58–63.

¹⁶ AIPN, 01790/350, Sprawozdanie z działalności LK MBP za okres 1946–1947, k. 8; *ibidem*, Sprawozdanie z działalności LK MBP za okres 1948–1949, k. 53.

¹⁷ *Ibidem*, Sprawozdania z działalności SOLK 1946–1953, k. 21–23, 34, 66.

¹⁸ *Ibidem*.

W zakresie pracy wychowawczo-opiekuńczej działaczki SOLK zajmowały się organizowaniem kolonii letnich i zimowych, żłobków, przedszkoli i świetlic szkolnych dla dzieci matek pracujących, przygotowywały paczki świąteczne oraz – w razie potrzeby – udzielały pomocy socjalnej rodzinom zmarłych lub poległych na służbie funkcjonariuszy. Organizowały również różnego rodzaju zajęcia dla kobiet, najczęściej lekcje szycia, szydełkowania, gotowania czy opieki nad niemowlęciem i małym dzieckiem, a także specjalne kursy doszkalające dla analfabetek.

Wspomniane powyżej koło SOLK przy MBP już w 1947 r. zorganizowało kolonie letnie dla dzieci funkcjonariuszy w Zatrzebiu, gdzie miały zapewnione pełne wyżywienie, opiekę wychowawców oraz pomoc lekarską¹⁹. W tym samym roku wydano również 2017 paczek świątecznych dla dzieci funkcjonariuszy MBP, KBW i KW MO oraz 2758 paczek dla sierot po poległych funkcjonariuszach. Urządzono także zbiórkę pieniędzy na pomoc dla najbiedniejszych rodzin²⁰.

W grudniu 1948 r. koło SOLK przy MBP otrzymało z Szefostwa Zaopatrzenia materiał wełniany, płótno, dodatki krawieckie oraz pończochy, które umożliwiły uszycie odzieży dla 4 tys. dzieci z najuboższych rodzin. Ponadto przekazano dla nich zelówki, stalówki, gumki i słodycze. Krojeniem i szyciem ubrań zajęły się członkinie tamtejszego koła SOLK, które następnie (od 16 do 30 grudnia) przygotowywały paczki i rozdzielały je między rodzinami. Te przedstawicielki SOLK, które wykazały się największą aktywnością w trakcie tej akcji, otrzymały potem nagrody pieniężne²¹.

W następnym roku zakupiono kilkadziesiąt kilogramów owoców, słodyczy i innych artykułów spożywczych, z których przygotowano ponad 600 paczek świątecznych, oraz zorganizowano imprezę choinkową dla dzieci. Oprócz tego z okazji świąt Bożego Narodzenia przyznano środki finansowe rodzinom zmarłych i poległych funkcjonariuszy. W latach 1947–1953 z okazji rocznic narodowych oraz Dnia Kobiet czy Święta Pracy również była przyznawana pomoc materialna najbardziej potrzebującym rodzinom²².

Ważnym zadaniem przedstawicielek SOLK, a potem LK – jak już wspomniano – było zapewnienie opieki dzieciom matek, które podejmowały pracę zawodową. W latach 1947–1948 Sekcja Opieki nad Matką i Dzieckiem SOLK przy MBP współdziałała nie tylko przy organizacji kolonii letnich, ale również przeprowadziła kontrolę w przedszkolu, do którego uczęszczały dzieci funkcjonariuszy MBP. Dzięki podejmowanym przez nią działaniom dla dzieci w wieku szkolnym założono świetlicę przy ul. Chocimskiej. Planowano także otworzyć drugą placówkę przy al. Niepodległości, która byłaby czynna od godz. 14.00 do 19.00. Opiekę nad przebywającymi w niej dziećmi miały pełnić członkinie SOLK. Wspomniany pomysł został zrealizowany rok później. Poza tym działaczki tego samego koła SOLK zorganizowały dostawy mleka dla rodzin funkcjonariuszy oraz urządziły zbiórkę książek, które przekazano dzieciom mieszkającym na wsiach i w małych miejscowościach²³.

W ramach podnoszenia kwalifikacji członkiń SOLK organizowano dla nich różnego rodzaju kursy. W latach 1947–1948 koło SOLK przy MBP zorganizowało kurs pierwszej

¹⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z działalności SOLK 1948–1949, k. 14–15.

²⁰ *Ibidem*, k. 20–21.

²¹ *Ibidem*, k. 30–31.

²² *Ibidem*, k. 52–53.

²³ *Ibidem*, k. 22–23, 49.

pomocy lekarskiej oraz lekcje szycia i kroju, a w 1949 r. rozpoczęto szkolenie członkiń w zakresie służby sanitarnej oraz maszynopisania i stenografii²⁴.

Warto podkreślić, że najbardziej aktywne były koła SOLK/LK działające w dużych miastach, głównie w Warszawie, tak jak komórka SOLK/LK utworzona przy MBP. Nieco inaczej wyglądała sytuacja na prowincji czy w mniejszych miejscowościach, gdzie do SOLK/LK wstępowało zazwyczaj niewiele osób. W 11. Brygadzie Ochrony Pogranicza WP w 1949 r. powołano trzy koła LK, ale każde liczyło zaledwie od kilku do kilkunastu członkiń, przeważnie żon oficerów i podoficerów. Nie przejawiały one zwykle większej aktywności, a nawet zdarzało się, że z powodu trudności komunikacyjnych opuszczały zebrania²⁵. Podobna sytuacja miała miejsce w 10. Brygadzie Ochrony Pogranicza WP, gdzie koło SOLK/LK zorganizowano na wiosnę 1948 r. Jego członkinie nie podejmowały jednak żadnych poważniejszych inicjatyw. W sprawozdaniu z działalności tego koła stwierdzono, że jego praca była utrudniona po pierwsze tym, że część członkiń mieszkała poza obrębem sztabu, a tym samym ograniczony był z nimi kontakt. Po drugie, stan zdrowia nie pozwalał niektórym członkiniom na branie udziału w pracy społecznej w terenie (niemożność wyjazdu). Przeszkodą był wreszcie stan rodzinny, ponieważ „kobiety, mając drobne zupełnie dzieci, nie mogą pozostawić je same ani też zabierać na zebrania”²⁶.

Przewodnicząca koła LK przy Jednostce Wojskowej nr 1786 w Słubicach Elżbieta Zajac skarżyła się natomiast na niskie uświadomienie polityczne wśród żon oficerów i podoficerów. Członkinie – jak twierdziła – nie rozumiały roli i zadań organizacji oraz nie przejawiały dużej aktywności zarówno na zebraniach, jak i w trakcie podejmowanej przez nie działalności. Na przykład na akcję niszczenia stonki, zorganizowaną przez tamtejsze koło w lipcu 1950 r., stawiała się tylko jedna osoba²⁷.

Zdarzały się jednak koła SOLK/LK funkcjonujące przy jednostkach wojskowych w mniejszych miejscowościach, które w miarę możliwości uczestniczyły w rocznicach narodowych i w kursach polityczno-propagandowych oraz prowadziły działalność charytatywną czy zakładały żłobki i przedszkola.

Warto tutaj zaznaczyć, że do końca lat pięćdziesiątych w organach bezpieczeństwa państwa skupiono się przede wszystkim na tworzeniu sieci organizacyjnej Ligi i zakładaniu jej kół w związanych z nimi instytucjach i jednostkach. Zachęcano przy tym zarówno kobiety zatrudnione w tych instytucjach, jak i żony funkcjonariuszy, aby wstępowały do powstających komórek. W tym też okresie wśród członkiń prowadzono intensywną działalność wychowawczo-propagandową i przekonywano je o słuszności polityki realizowanej przez nowe władze.

Po 1956 r. zmienił się stosunek władz do roli kobiet w społeczeństwie, a przede wszystkim – do ich możliwości zawodowych. W przeciwieństwie do czasów stalinowskich, kiedy kobiety zachęcano do podejmowania pracy zarobkowej nawet w zawodach męskich, w okresie odwilży zaczęto podkreślać, że powinny one najpierw realizować się

²⁴ *Ibidem*, k. 23, 32, 40.

²⁵ AIPN, 2223/465, Sprawozdanie z pracy koła LK przy 11. Brygadzie Ochrony Pogranicza WP z sierpnia 1949 r., k. 377.

²⁶ AIPN, 2289/7, Sprawozdanie z działalności KPS, koła LK oraz Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej przy 10. Brygadzie Ochrony Pogranicza WP z września 1949 r., k. 377.

²⁷ AIPN, 2289/30, Sprawozdanie z pracy koła LK przy JW nr 1786 ze stycznia 1950 r., k. 475–477.

jako matki i żony. Zdarzały się nawet przypadki zwalniania kobiet z zakładów pracy lub przenoszenia ich na takie stanowiska, które – zdaniem przełożonych – były dostosowane do ich możliwości psychofizycznych. Płace na tych stanowiskach były zazwyczaj niższe od tych, które otrzymywały wcześniej. Większość przedstawicielek LK poparła nową politykę władz i tylko niewielka ich część stanęła w obronie praw kobiet²⁸.

Członkinie kół organizacji, funkcjonujących przy organach bezpieczeństwa państwa, z oczywistych powodów należały do pierwszej (większej) z wymienionych grup. Po II Zjeździe LK w 1957 r. realizowały one tylko te zadania, które były zgodne z podjętymi na nim uchwałami. Podkreślono wówczas, że organizacja powinna przede wszystkim „nieustannie pracować nad podniesieniem kultury życia rodzinnego i społecznego, podejmować walkę z różnymi przejawami demoralizacji i chuligaństwa w obronie trwałości rodziny”²⁹. Jednocześnie zwracano szczególną uwagę na konieczność pomagania dzieciom i młodzieży „ze środowisk, w których uprawiany jest nierząd i pijaństwo. Przy pozbawieniu władzy rodzicielskiej z powodu chuligaństwa, pijaństwa lub nierządu stosować pełną odpłatność rodziców za utrzymanie dziecka w zakładzie lub rodzinie opiekuńczej”³⁰. Położono również nacisk na prowadzenie pracy kulturalno-oświatowej wśród kobiet i poszerzanie ich wiedzy z zakresu macierzyństwa, higieny, wyżywienia oraz kultury życia codziennego, m.in. używania poprawnej polszczyzny. W tym celu miały być otwierane biblioteki, szkoły i kursy wieczorowe, poradnie czy kluby filmowe, a także organizowane specjalne prelekcje i spotkania dyskusyjne dla kobiet³¹. Należy więc podkreślić, że od 1957 r. najważniejszym zadaniem członkiń LK było wspieranie kobiet w prowadzeniu rodziny i wychowywaniu dzieci, a z czasem również w zdobywaniu przez nie odpowiednich kwalifikacji zawodowych³².

W 1966 r. została powołana Krajowa Rada Ligi Kobiet przy Ogólnopolskim Komitecie Frontu Jedności Narodu. W jej skład weszły przedstawicielki LK oraz związków zawodowych, spółdzielczości i gospodyń wiejskich. Powstanie Rady i uczestnictwo członkiń LK w realizacji jej zadań spowodowało konieczność wprowadzenia pewnych zmian w statucie organizacji.

Utworzenie kół gospodyń wiejskich i związków zawodowych doprowadziło do sytuacji, że LK musiała ograniczyć swoje działania tylko do środowiska miejskiego, przede wszystkim do kobiet niepracujących lub samotnych, wymagających wsparcia i pomocy materialnej. Do nowych zadań organizacji należało rozpowszechnianie w tym środowisku wiedzy dotyczącej nowych kwalifikacji zawodowych, „aby w warunkach życiowej potrzeby mogły one podejmować pracę w wyuczonym zawodzie”³³. Wzrastające potrzeby rodzin zamieszkujących miasta uwiaryściły również potrzebę zintensyfikowania tam działalności społecznej i oświatowej. Zaproponowano więc, aby członkinie LK organizowały koła terenowe w miejscach swojego zamieszkania i przyjmowały do nich kobiety o podobnych zainteresowaniach czy zawodach. Zaczęły więc powstawać koła architektek, nauczycielek, prawniczek, plastyczek i in., które np. organizowały kursy, zajęcia lub prelekcje dla kobiet, a także udzielały porad prawnych.

²⁸ Szerzej na temat sytuacji kobiet w tym okresie zob. M. Fidelis, *op. cit.*, s. 237–250.

²⁹ *II Zjazd Ligi Kobiet. Materiały, Warszawa 11–13 VII 1957 r.*, s. 26.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, s. 27.

³² N. Lubik-Reczek, R. Reczek, *op. cit.*, s. 108–109.

³³ AIPN, 01254/500, Uzasadnienie zmian w statucie Ligi Kobiet, k. 1.

Przyznanie nowych zadań organizacji oraz ograniczenie jej działalności tylko do środowisk miejskich po raz kolejny wymusiło wprowadzenie poprawek w obowiązującym dotychczas statucie uchwalonym w 1957 r. W projekcie nowego statutu zmodyfikowano więc zadania LK, z których jako pierwsze wymieniono podnoszenie poziomu ideowego wśród kobiet. Oprócz tego uznano, że należy zwiększyć ich udział we współrządzeniu krajem, gdyż proces ten nie jest zakończony. Podkreślono, że „mimo coraz szerszej liczby kobiet zasiadających w organach samorządu i w radach narodowych udział kobiet w administracji na stanowiskach kierowniczych jest jeszcze niedostateczny i nie w pełni zostały wykorzystane możliwości kobiet”³⁴. W poprawkach do dotychczasowego programu działania LK uwzględniono również potrzebę uświadamiania kobiet w sferze zdobywania kwalifikacji zawodowych oraz udzielania pomocy materialnej tym, które były samotne, niepracujące oraz w starszym wieku.

W nowym statucie określono także formy podnoszenia świadomości kobiet i zamieszczono programy upowszechniające wiedzę na temat racjonalnego prowadzenia gospodarstwa domowego. W tym celu rozszerzono zakres prac Komitetu Gospodarstwa Domowego, który miał zintensyfikować prowadzenie działalności wydawniczej, rozpowszechnianie prasy kobiecej oraz współdziałanie z radiem i telewizją w celu popularyzowania zadań LK.

W wyniku zmian w charakterze działalności LK niezbędne okazało się również wprowadzenie poprawek dotyczących jej struktur organizacyjnych. Zagwarantowano więc możliwość przyjmowania do Ligi tzw. członków zbiorowych, którymi mogła być „grupa kobiet reprezentująca określone środowiska zawodowe (np. sekcja kobiet prawniczek) lub grupa utworzona dla wykonania pewnych zadań (np. sekcja architektek i plastyczek)”³⁵. Istotne uzupełnienie wdrożono w zakresie praw członkiń organizacji. Podkreślono, że odąd LK nie będzie „angażowała się w rozwiązywanie spraw kobiet na terenie zakładu pracy, natomiast przewiduje się, że członkini LK będzie miała prawo zwracania się o pomoc organizacji w innych sprawach zawodowych, przyjęcia do pracy, a ponadto w sprawach osobistych i w sprawach związanych z pracą społeczną”³⁶.

Nowy statut został zatwierdzony w 1967 r. i obowiązywał do 1981 r. W tym okresie działaczki LK nie podejmowały już aktywności na terenie zakładów pracy, kładąc szczególnie nacisk na realizację wymienionych wyżej zadań. Zgodnie z treścią sprawozdania sporządzonego przez ZG LK w marcu 1975 r. od początku lat siedemdziesiątych prowadzono działalność przede wszystkim w trzech zakresach: pracy ideowo-wychowawczej i oświatowo-kulturalnej; umacniania pozycji kobiet w życiu zawodowym i rodzinnym oraz doskonalenia własnych metod pracy. Aktywność podejmowana w pierwszym z wymienionych zakresów polegała na organizacji imprez oraz akcji ideowo-wychowawczych z okazji rocznic państwowych, utrzymywaniu kontaktów ze stowarzyszeniami kobiecymi funkcjonującymi w innych państwach demokracji ludowej, upowszechnianiu czytelnictwa i sztuki, propagowaniu ochrony zdrowia i oświaty sanitarnej, popularyzowaniu tematyki związanej z rodziną i wychowaniem dzieci oraz doskonaleniu form pracy klubów oświatowych.

³⁴ *Ibidem*, k. 2.

³⁵ *Ibidem*, k. 4.

³⁶ *Ibidem*.

Imprezy kulturalne, prelekcje, spotkania z politykami bądź zebrania dyskusyjne były organizowane m.in. z okazji VI Zjazdu PZPR, kolejnych posiedzeń plenarnych KC czy Sejmu PRL. Z uwagi na ożywione kontakty z międzynarodowymi stowarzyszeniami kobiecymi przedstawicielki LK wielokrotnie wyjeżdżały za granicę, gdzie uczestniczyły w organizowanych przez nie kongresach i wymieniały wzajemne doświadczenia. W trosce o czytelnictwo organizowano konkursy ze znajomości literatury i sztuki, m.in. na takie tematy jak: „Życie i twórczość Marii Konopnickiej”, „Sławne Polki” czy „Sztuka w rodzinie”, zakładano kluby książki dla rodziny oraz przygotowywano wystawy. Zagadnienia związane ze zdrowiem i higienicznym trybem życia propagowano za pośrednictwem rozmaitych pokazów, konkursów, a także organizując szkoły matek, zdrowia czy kursy pomocy przedmedycznej i opieki nad chorym w domu.

W działalności ideowo-wychowawczej i oświatowo-kulturalnej istotne znaczenie miało wychowanie młodzieży, stąd duży nacisk kładziono na uświadamianie rodziców w tej dziedzinie. Organizowano więc dla nich spotkania, prelekcje i seminaria związane z tą tematyką. Starano się również doskonalić formy pracy klubów oświatowych, dzięki którym rozwijano tego rodzaju działalność³⁷.

W ramach umacniania pozycji kobiet w życiu zawodowym i rodzinnym kładziono nacisk głównie na wspieranie ich w godzeniu obowiązków zawodowych z domowymi. Członkinie Ligi starały się zachęcać dziewczęta do wykonywania odpowiednich dla nich zawodów. Prowadziły zatem preorientację zawodową w szkołach, popularyzowały zawody niedostatecznie znane wśród kobiet i zachęcały je do uzupełnienia wykształcenia. Ze względu na fakt, że kobiety pracujące musiały jednocześnie zajmować się gospodarstwem domowym, przedstawicielki LK opracowywały programy wspierające je w tych czynnościach. W celu usprawnienia funkcjonowania gospodarstw domowych prowadziły działalność badawczą, oświatową, wydawniczą i propagandową oraz kładły szczególny nacisk na „racjonalizację konsumpcji w obrębie gospodarstw domowych, optymalizowanie funkcji żywienia przy minimalizowaniu nakładu czasu na ten cel, dzięki wykorzystaniu produkcji przemysłu spożywczego oraz zastosowaniu nowoczesnego sprzętu i zasad naukowej organizacji pracy”³⁸.

W latach 1971–1974 przeprowadzano szczegółowe badania jakości artykułów spożywczych i użytkowych wykorzystywanych w gospodarstwach domowych, organizowano szkolenia oraz wydawano broszury dotyczące takich tematów jak: żywienie rodziny, higiena życia codziennego, wykorzystanie sprzętu gospodarstwa domowego, kultura codziennego współżycia czy podział obowiązków domowych. Oprócz tego koła LK podejmowały próby wspierania kobiet w opiece nad dziećmi i osobami starszymi. Współpracowały w tym zakresie z kuratorami szkolnymi i organizowały opiekę i zajęcia dla uczniów, a dla emerytów – prelekcje i spotkania w klubach seniorów. Ponadto udzielały im pomocy prawnej, materialnej i psychologicznej³⁹.

Przedstawicielki LK dbały również o to, aby liczba członkiń systematycznie rosła i przez cały okres sprawozdawczy prowadziły akcję propagującą cele organizacji. Ponadto doskonaliły metody działania Ligi oraz współpracowały z radami narodowymi, komite-

³⁷ *Ibidem*, k. 1–19.

³⁸ *Ibidem*, k. 41.

³⁹ *Ibidem*, k. 28–54.

tami Frontu Jedności Narodu oraz radami kobiet. Ważnym elementem ich pracy organizacyjnej było wspieranie działalności Organizacji Rodzin Wojskowych i Kół Rodziny Milicyjnej⁴⁰.

Pierwsza z wyżej wymienionych organizacji powstała w 1959 r., a druga – pod koniec lat sześćdziesiątych. Ich celem było podnoszenie świadomości politycznej wśród rodzin wojskowych i milicyjnych. Z tego względu ich członkinie kładły szczególny nacisk na prowadzenie działalności oświatowo-propagandowej oraz wychowawczej, ściśle współpracując w tym zakresie z Ligą Kobiet. Organizowały więc wykłady i szkolenia na takie tematy jak „Rodzina i jej funkcje wychowawcze” czy „Rola i zadania kobiety – matki i żony żołnierza zawodowego”. Rozwiązywały także aktualne problemy kobiet, w tym bytowe i rodzinne. Działaczki obydwu organizacji współpracowały z członkiniami LK przy organizowaniu imprez okolicznościowych związanych z ważnymi wydarzeniami w Polsce Ludowej oraz sprawowały opiekę nad weteranami walk o umocnienie władzy komunistycznej i nad rodzinami poległych w nich funkcjonariuszy⁴¹.

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych LK kontynuowała działalność w wyżej opisanym zakresie. Nadal więc jej członkinie prowadziły pracę kulturalno-oświatową wśród kobiet, podnosiły ich świadomość obywatelską, kształtowały model nowoczesnej rodziny oraz zachęcały je do podejmowania aktywności społecznej i obywatelskiej. Oprócz tego starały się upowszechniać wiedzę z zakresu higieny i medycyny, organizowały spotkania z lekarzami i psychologami oraz prowadziły prelekcje na takie zagadnienia jak: choroby nowotworowe i ich profilaktyka, zdrowie kobiety w ciąży, planowanie rodziny, opieka nad małym dzieckiem, kultura życia małżeńskiego, ochrona zdrowia ludzi starszych itp.⁴² Nadal wspierano działalność Sekcji Kobiet Prawników, która ułatwiała upowszechnianie poradnictwa prawno-społecznego, oraz Komitetu Gospodarstwa Domowego, Organizacji Rodzin Wojskowych czy Kół Rodziny Milicyjnej⁴³.

W 1981 r. odbył się VIII Nadzwyczajny Krajowy Zjazd Ligi Kobiet, na którym uchwalono zmianę nazwy organizacji z Ligi Kobiet na Ligę Kobiet Polskich. Posunięcie to uzasadniano koniecznością „eksponowania zawartych w programie działania Ligi Kobiet treści patriotycznych oraz tych zadań, które dotyczą kształtowania patriotycznych postaw i obywatelskiej świadomości kobiet, podnoszenia ich poziomu ideowego i kulturalnego, krzewienia zasad życzliwości i tolerancji oraz inspirowania kobiet do twórczego uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia kraju”⁴⁴. Poza tym przymiotnik „polskich” miał podkreślać masowy i powszechny charakter organizacji. Nową nazwę ostatecznie zatwierdzono rozporządzeniem Rady Ministrów z 2 grudnia 1982 r.⁴⁵

Na VIII Zjeździe, oprócz zmiany nazwy, uchwalono również kolejny statut organizacji, w którym rozszerzono zakres jej działania. Wśród nowych zadań LKP wymieniano: umacnianie pozycji kobiet w życiu politycznym, społecznym, zawodowym, kulturalnym i gospodarce narodowej, dążenie do pełnej realizacji zasady równouprawnienia oraz

⁴⁰ *Ibidem*, k. 64–74.

⁴¹ AIPN, 01728/49, Sprawozdanie z działalności LK w latach 1971–1974, k. 68–71.

⁴² AIPN, 01728/59, Sprawozdanie z działalności LK w latach 1979–1981, k. 21.

⁴³ *Ibidem*, k. 1.

⁴⁴ AIPN, 1585/19737, Uzasadnienie zmiany nazwy LK na LKP, k. 101.

⁴⁵ *Ibidem*, Rozporządzenie Rady Ministrów z 2 XII 1982 r., k. 102.

reprezentowanie interesów kobiet w zakładach pracy, w szczególności działanie na rzecz zapewnienia im słusznego awansu⁴⁶. Niezależnie od tych deklaracji zakres działalności członkiń LKP w latach 1982–1989 nie uległ zasadniczym zmianom i nadal wspierały one przede wszystkim politykę władz. Ich postawa nie zmieniła się nawet w okresie poważnego kryzysu gospodarczego lat osiemdziesiątych, kiedy duża część robotnic popierała działalność „Solidarności” i uczestniczyła w organizowanych przez nią strajkach. W tym okresie – z oczywistych powodów – członkinie kół LKP przy organach bezpieczeństwa państwa położyły szczególny nacisk na „kształtowanie moralności socjalistycznej” wśród rodzin wojskowych i milicyjnych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w okresie Polski Ludowej SOLK/LK/LKP była organizacją prorządową i propagowała politykę realizowaną przez władze komunistyczne. Pomimo tego jej działalność w dziedzinie pracy społecznej, charytatywnej czy oświatowej była pożyteczna i wydatnie przyczyniła się do podniesienia poziomu wiedzy kobiet z zakresu racjonalnego prowadzenia gospodarstwa domowego, przestrzegania zasad higieny, ochrony zdrowia czy wychowywania dzieci. Trzeba jednak podkreślić, że niewiele wysiłku członkinie organizacji włożyły w walkę o rzeczywiste równouprawnienie kobiet, przede wszystkim na terenie zakładów pracy, w których w wielu przypadkach można było zaobserwować ich jawną dyskryminację⁴⁷.

Zmiana charakteru tej organizacji nastąpiła dopiero w wyniku przemian ustrojowych, które miały miejsce w 1989 r. Rzeczywistą walkę z dyskryminacją kobiet podjęła więc LKP w latach dziewięćdziesiątych. Współpracowała w tej materii z innymi organizacjami kobiecymi, które wówczas powstały⁴⁸.

Materiały archiwalne związane z funkcjonowaniem SOLK/LK/LKP zostały przekazane do BUiAD IPN w Warszawie w latach 2001–2011 na podstawie protokołów i spisów zdawczo-odbiorczych o następujących numerach: 1572, 1585, 635, 686, 01305, 01254, 01138, 01728, 1007, 1098, 01790, 1590, 2223, 2289 i 0423. Większość dokumentów została wytworzona w organach bezpieczeństwa państwa, m.in. w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego, Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, Komendzie Głównej Milicji Obywatelskiej, a także w komórkach terenowych tych organów. Zawierają one różnego rodzaju informacje dotyczące funkcjonowania LK oraz związanych z nią organizacji w latach 1946–1989.

Najstarsze akta pochodzą z lat czterdziestych i pięćdziesiątych. Zostały one oznaczone następującymi sygnaturami: IPN BU 635/545, IPN BU 686/87, IPN BU 686/90, IPN BU 1007/286, IPN BU 1572/3758, IPN BU 1572/4024, IPN BU 01790/350, IPN BU 2223/465, IPN BU 2243/435, IPN BU 2289/7, IPN BU 2289/30, IPN BU 2289/61. Najczęściej są to teczki dotyczące działalności jednostek KBW, WOP i MBP, w których można znaleźć pojedyncze dokumenty odnoszące się do LK. Zawierają one przede wszystkim informacje na temat organizowania jej kół oraz pierwszych lat ich funkcjonowania w wymienionych jednostkach organów bezpieczeństwa państwa.

Akta ujęte w spisach 635 i 686 zostały wytworzone w KBW. W j.a. IPN BU 635/545 na kartach 106–108 można znaleźć program szkolenia polityczno-społecznego członkiń

⁴⁶ *Ibidem*, Statut Ligi Kobiet Polskich z 1983 r., k. 4–5.

⁴⁷ M. Fidelis, *op. cit.*, s. 237–250.

⁴⁸ Z. Sokół, *Czasopisma organizacji kobiecych w Polsce (w latach 1989–1999)*, „Kieleckie Studia Bibliologiczne” 2000, t. 5, s. 138.

koła LK przy 13. pułku KBW z 1950 r. Spośród 41 kobiet należących do tego koła na szkolenie zgłosiły się 22. Były to przede wszystkim żony oficerów i podoficerów oraz kilka pracownic. W programie szkolenia – co nie powinno dziwić – dominowały problemy polityczne, m.in. związane z historią ruchu robotniczego. Można wśród nich wymienić takie tematy jak: „Imperializm – najwyższe stadium kapitalizmu”, „Budowa fundamentów socjalizmu w Polsce Ludowej” czy „Z dziejów międzynarodowego ruchu robotniczego”⁴⁹. Omawiano także inne problemy, np. z zakresu rozwoju człowieka, higieny i opieki nad dzieckiem. Na szkoleniach więc nie tylko „uświadamiano” politycznie członkinie LK, ale również rozszerzano ich wiedzę w zagadnieniach bardziej przydatnych w życiu codziennym.

W kolejnych dwóch teczkach (IPN BU 686/87 i IPN BU 686/90) można znaleźć sprawozdania z działalności kół LK przy 11. pułku KBW w Jeleniej Górze i 1. Brygadzie KBW w Górze Kalwarii. Na ich podstawie można nie tylko ustalić, na jakich zasadach funkcjonowały koła organizacji przy jednostkach KBW czy jakie im przydzielano zadania, ale również poznać problemy organizacji w pierwszych latach po wojnie. Interesującymi dokumentami zawartymi w wymienionych teczkach są wykazy statystyczne członkiń, w których uwzględniono ich pochodzenie społeczne. Z oczywistych powodów przeważały kobiety pochodzące z rodzin robotniczych i chłopskich⁵⁰.

Interesujące informacje na temat funkcjonowania koła LK przy MBP można natomiast znaleźć w tezcze IPN BU 01790/350. Zawarta w niej dokumentacja dotyczy okresu od 1946 r., tj. od momentu jego założenia, do 1953 r. Są to najczęściej protokoły, sprawozdania z zebrań oraz różnego rodzaju notatki dotyczące inicjatyw podejmowanych przez członkinie. Spośród wymienionych archiwaliów najbardziej przydatne w odzwierciedlaniu historii koła wydają się sprawozdania z zebrań, gdyż na ich podstawie można poznać jego struktury organizacyjne oraz zakres działalności. W tego rodzaju dokumentach zostały bowiem wymienione wszystkie podległe mu komórki oraz szczegółowo opisano inicjatywy podejmowane przez jego członkinie, np. organizacja kolonii letnich dla dzieci pracowników, pomoc materialna dla najbiedniejszych rodzin, organizacja uroczystości państwowych, w tym imprez dla dzieci⁵¹.

Protokoły zebrań kół LK funkcjonujących przy poszczególnych departamentach MBP można również znaleźć w teczkach zawierających materiały działających tam komórek PZPR. Na przykład w aktach IPN BU 1572/3768 znajduje się protokół zebrania wyborczego koła LK przy Departamencie VII MBP z lutego 1951 r.⁵², natomiast w j.a. o sygn. IPN BU 1572/3758 zgromadzono sprawozdania z działalności Komitetu Zakładowego PZPR przy Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie z 1951 r., w których można odszukać informacje o aktywności tamtejszego koła⁵³.

⁴⁹ AIPN, 635/545, Program szkolenia polityczno-społecznego LK, k. 106–108.

⁵⁰ AIPN, 686/87, Sprawozdanie z pracy LK z 1951 r., k. 300–301; *ibidem*, Pochodzenie społeczne członkiń, k. 302; AIPN, 686/90, Sprawozdanie z pracy LK z 1953 r., k. 349–350; *ibidem*, Pochodzenie społeczne członkiń, k. 352.

⁵¹ AIPN, 01790/350, Protokół posiedzenia LK MBP z 30 VIII 1951 r., k. 63–64.

⁵² AIPN, 1572/3768, Protokół zebrania wyborczego koła LK przy Departamencie VII MBP z 19 II 1951 r., b.p.

⁵³ AIPN, 1572/3758, Sprawozdanie Komitetu Zakładowego PZPR Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie za okres 15 IV 1950 r. – 20 IV 1951 r., b.p.

Sprawozdania z pracy LK na terenie jednostek Wojsk Ochrony Pogranicza, m.in. Dowództwa WOP w Warszawie czy Lubuskiej Brygady WOP w Krośnie Odrzańskim, zawierają teczki: IPN BU 2223/465, IPN BU 2243/435, IPN BU 2289/7, IPN BU 2289/30 czy IPN BU 2289/61. Archiwalia te zostały umieszczone wśród materiałów zarządów polityczno-wychowawczych funkcjonujących w tych jednostkach i dotyczą przede wszystkim prowadzenia przez członkinie LK pracy propagandowo-wychowawczej wśród żołnierzy. Można tam więc znaleźć, oprócz sprawozdań z działalności organizacji, wytyczne dotyczące realizacji programu tej pracy w jednostkach⁵⁴.

Jednym z ważniejszych zadań LK – jak już wcześniej wspomniano – było udzielanie pomocy materialnej najbardziej potrzebującym rodzinom. W pierwszych latach po wojnie szczególnie opiekowano się rodzinami tych funkcjonariuszy, którzy polegli w walkach o utrwalenie władzy ludowej. Dokumentację ukazującą ten zakres działalności LK zawierają akta o sygn. IPN BU 1572/4024. Można w nich znaleźć wykazy paczek żywnościowych i ubraniowych przekazywanych najuboższym rodzinom oraz sierotom po poległych lub zmarłych funkcjonariuszach organów bezpieczeństwa państwa, informacje o przydzielaniu im miejsc w internatach, prośby o udzielenie pomocy i odpowiedzi na nie, sprawozdania z przeprowadzonych wywiadów środowiskowych oraz podziękowania dla członkiń organizacji⁵⁵.

Jednymi z ciekawszych źródeł znajdujących się we wspomnianych aktach są prośby dzieci o pomoc kierowane do członkiń organizacji. W wielu przypadkach listy te były napisane przez dzieci, które przebywały w domach dziecka. Na przykład dziesięcioletni Janusz Iwanow napisał do Ligi: „Dn[ia] 3 grudnia zmarła moja matka. Zostałem na świecie sam. Ojca zabili mi bandyci, ci, którzy nie chcą, aby w Polsce zapanował pokój. Polecam się opiece”⁵⁶. Sytuacją tego chłopca zainteresowały się członkinie koła LK przy MBP, a ich odpowiedź na jego list brzmiała: „Chciałybyśmy, abyś pisywał do nas częściej, bo interesuje nas, jak się uczysz, czy dobrze się czujesz w domu dziecka. Czuj pamięć Twoich rodziców, ale nie zapominaj równocześnie o tym, że nie jesteś sam, bo my wszyscy jesteśmy z Tobą i tworzymy jedną wielką rodzinę. Ucz się kochany, nauka da ci ukojenie i w przyszłości będziesz człowiekiem [sic!], bo tatuś Twój oddał życie, aby wszystkie dzieci robotników i chłopów mogły się uczyć”⁵⁷. Taki, a nie inny stosunek do osieroconych dzieci miał przekonywać je o tym, że członkinie LK rzeczywiście się o nie troszczą. Wymiana korespondencji z wychowankami domów dziecka pozwalała na kształtowanie wśród nich określonego światopoglądu politycznego oraz przeświadczenia, że władza Polski Ludowej otacza ich szczególną opieką.

Inne problemy ukazują natomiast dokumenty zawarte w jednostce o sygn. IPN BU 01790/350. Można w niej bowiem znaleźć notatki na temat stosunku niektórych funkcjonariuszy do działalności kobiet w LK. Aktywistki Ligi odwiedzały się często w domach prywatnych, w których niejednokrotnie spotykały się z niechętnym stosunkiem członków rodziny do organizacji. Na przykład jedna z działaczek odnotowała, że

⁵⁴ AIPN, 2223/435, Wykaz dokumentów, k. 1; AIPN, 2243/465, Wykaz dokumentów, k. 1; AIPN, 2289/7, Wykaz dokumentów, k. 1; AIPN, 2289/30, Wykaz dokumentów, k. 1; AIPN, 2289/61, Wykaz dokumentów, k. 1.

⁵⁵ AIPN, 1572/4024, Wykaz dokumentów, k. 3–7.

⁵⁶ *Ibidem*, List Janusza Iwanowa do LK, k. 11–12.

⁵⁷ *Ibidem*, Odpowiedź Zarządu LK przy MBP do Janusza Iwanowa, k. 10.

w trakcie rozmowy z nią funkcjonariusz MBP stwierdził: „Nie zwracajcie głowy mojej żonie, co to za praca tam u was – żadna, a w domu ona ma robotę”⁵⁸. Podobny stosunek do tego rodzaju działalności miał również inny pracownik organów bezpieczeństwa, który otwarcie sprzeciwił się werbowaniu swojej matki do LK: „Zostawcie moją matkę w spokoju, ona nie ma czasu na chodzenie do Ligi Kobiet, bo ja chodzę do szkoły i musi mi ugotować i uprać”⁵⁹.

Brak szacunku dla organizacji ze strony mężczyzn potwierdzają również dokumenty zawarte w aktach IPN BU 1007/286, które dotyczą sprawy karnej przeciwko dwóm osobom zakłócającym przebieg zebrania członkiń LK. Mężczyźni znajdujący się w stanie wskazującym na spożycie alkoholu wtargnęli do sali, w której obradowały członkinie Ligi, i zaczęli je obrażać w bardzo wulgarny sposób. Potem, kiedy osobnicy wreszcie opuścili lokal i przewodnicząca starała się kontynuować zebranie, „nagle za kilka minut zaczęły się sypać kamienie w okno, gdzie znów na interwencję kol. Kołakowskiej mężczyźni uspokoiłi się, zmuszona byłam zebranie szybko zakończyć, obawiając się powtórnej awantury, względnie nieszczęścia, które mogło być spowodowane przez rzucanie kamieni w okno”⁶⁰. Mężczyźni zostali surowo ukarani za swoje postępowanie – otrzymali karę 5 lat pozbawienia wolności (złagodzona potem do 1,5 roku). Wyrok ten świadczył o tym, że zgodnie z odgórnymi zaleceniami władz starano się karać wszelkie chuligańskie wybryki skierowane przeciwko LK, która była przecież organizacją prorządową.

Opisana wyżej dokumentacja – wytworzona w latach czterdziestych i pięćdziesiątych – może być dla historyka bardzo interesująca z wielu względów. Ukazuje ona bowiem nie tylko proces tworzenia kół LK oraz realizowane przez nie cele, ale również problemy, jakie miały w pierwszych latach po wojnie. Koła powoływane przy organach bezpieczeństwa państwa nie tylko powstawały w specyficznych warunkach, ale miały również specjalnie określone zadania.

Warto przy tym jeszcze raz zaznaczyć, że dokumentacja przechowywana w IPN dotyczy jedynie działalności organizacji w resorcie. Z tego względu przedstawienie pełnej historii LK w tym okresie wymaga uzupełnienia o archiwaalia znajdujące się w AAN.

Archiwum IPN posiada natomiast znacznie więcej materiałów ukazujących działalność LK w okresie późniejszym – w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Pierwszych dwóch wymienionych dekad dotyczą archiwaalia oznaczone następującymi sygnaturami: IPN BU 1585/19737, IPN BU 01254/500, IPN BU 01138/233, IPN BU 01305/37, IPN BU 01728/3, IPN BU 01728/7–8, IPN BU 01728/12–13, IPN BU 01728/38, IPN BU 01728/49, IPN BU 01728/51–52, IPN BU 01728/63, IPN BU 1585/7405, IPN BU 1585/24504, IPN BU 1585/19736–19740 i IPN BU 1590/20.

Teczki o sygn. IPN BU 01254/500, IPN BU 01728/51, IPN BU 1585/19736, 1585/19737, IPN BU 1585/19738, IPN BU 1585/19739, IPN BU 1585/19740, IPN BU 01728/49, IPN BU 01728/52 bezpośrednio dotyczą kwestii organizacyjnych, zadań oraz zakresu działalności organizacji. W pierwszej z nich można znaleźć projekt zarządzenia ministra spraw wewnętrznych z 1967 r. w kwestii zmiany i ogłoszenia statu-

⁵⁸ AIPN, 01790/350, Notatka służbowa z 9 I 1953 r., k. 65.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ AIPN, 1007/286, Meldunek Zarządu LK do Komisariatu MO przy ul. Tykocińskiej 34 w Warszawie z 29 III 1950 r., k. 8.

tu LK, a w drugiej – sprawozdania z posiedzeń ZG LK, wytyczne do pracy oraz różne zagadnienia związane z powołaniem Kół Rodziny Milicyjnej w 1968 r. Tekst samego statutu LK z 1967 r. można natomiast znaleźć w materiałach o sygn. IPN BU 1587/19739, natomiast dokumenty związane z funkcjonowaniem KRM – w aktach: IPN BU 01305/37, IPN BU 01728/13, IPN BU 01728/7, IPN BU 01728/3, IPN BU 01728/33, IPN BU 01728/30 i IPN BU 01728/34. Należy jednak podkreślić, że kwestii organizacyjnych oraz zakresu działania KRM pod koniec lat sześćdziesiątych i w latach siedemdziesiątych dotyczą jedynie cztery pierwsze z wymienionych teczek. Pozostałe natomiast ukazują efekty podejmowanej przez nie aktywności w latach osiemdziesiątych.

W aktach o sygn. IPN BU 01305/37 można znaleźć zasady działania organizacji, które zostały wydane drukiem w 1968 r., w materiałach IPN BU 01728/13 – sprawozdania z działalności KRM w drugiej połowie lat siedemdziesiątych, a także referaty wygłoszone na II Krajowym Zjeździe tej organizacji, uchwały Zespołu Krajowego ds. KRM oraz wykaz członkiń wchodzących w jego skład⁶¹. W tezcze IPN BU 01728/7 umieszczono teksty wykładów i referatów wykorzystywanych podczas szkoleń prowadzonych przez członkinię KRM, m.in.: „Kobieta w Polsce Ludowej”, „Podstawowe zasady higieny i kosmetyki” czy „Miejsce rodziny i gospodarstwa domowego”⁶². We wspomnianych już aktach IPN BU 01728/13 znalazły się również dokumenty dotyczące funkcjonowania LK, m.in. regulamin przyznania Honorowej Odznaki LK uchwalony w 1970 r. oraz wnioski o jej nadanie⁶³.

Materiały związane z funkcjonowaniem organizacji w latach siedemdziesiątych: sprawozdania z jej działalności, uchwały Zarządu LK czy sprawozdania z jego posiedzeń, zgromadzono w j.a. o sygn. IPN BU 01728/49 i IPN BU 01728/57. W pierwszej z wymienionych teczek można znaleźć dwa obszernie sprawozdania z działalności LK w latach 1971–1974 i w roku 1975, w których wyszczególniono informacje o aktywności ideowo-wychowawczej i oświatowo-kulturalnej LK, prace związane z umacnianiem pozycji kobiet w środowisku zawodowym i rodzinnym oraz doskonalenie metod działania organizacji w celu jej rozwoju liczebnego i realizowania zadań programowych⁶⁴. Wymieniono zorganizowane przez Ligę obchody rocznicowe, prelekcje i dyskusje, a także przedstawiono sposoby upowszechniania czytelnictwa, formy dokształcania rodziców i prowadzone prace społeczne. W zakresie działań podejmowanych w celu umocnienia pozycji kobiet w życiu zawodowym i rodzinnym scharakteryzowano organizację szkoleń z zakresu poradnictwa zawodowego kobiet, prowadzenie racjonalnego gospodarstwa, formy opieki nad dzieckiem i ludźmi starszymi oraz udzielanie porad prawnych. Systematyczne zwiększanie liczby członkiń organizacji oraz doskonalenie metod jej działania wymagało z kolei wspierania inicjatyw podejmowanych przez Organizację Rodzin Wojskowych i Koła Rodziny Milicyjnej oraz współdziałania z radami narodowymi i radami kobiet⁶⁵.

⁶¹ AIPN, 01728/13, Sprawozdanie z działalności KRM 1975–1979, b.p.; *ibidem*, Uchwały ZK ds. KRM, b.p.; *ibidem*, Skład Zespołu Krajowego ds. KRM, b.p.

⁶² AIPN, 01728/7, Wykłady na tematy: „Kobieta w Polsce Ludowej”, „Podstawowe zasady higieny i kosmetyki” czy „Miejsce rodziny i gospodarstwa domowego”, b.p.

⁶³ AIPN, 01728/13, Regulamin przyznania Honorowej Odznaki LK przyjęty uchwałą Plenum ZG LK z 30 IX 1970 r., b.p.; *ibidem*, Wnioski o nadanie Honorowej Odznaki LK, b.p.

⁶⁴ AIPN, 01728/49, Sprawozdania z działalności LK w latach 1971–1974, k. 1–74; *ibidem*, Sprawozdanie z działalności LK w 1975 r., k. 83–111.

⁶⁵ *Ibidem*, Sprawozdania z działalności LK w latach 1971–1974, k. 3.

Działalność charytatywna Koła Rodziny Milicyjnej. Wręczanie zapomóg pieniężnych dzieciom poległych i zmarłych funkcjonariuszy

W aktach IPN BU 01728/57 znajdują się natomiast sprawozdania z pracy ZG LK, materiały z VII Zjazdu LK, który odbył się w 1979 r. oraz sprawozdanie z działalności organizacji w latach 1979–1980. Wśród wymienionych materiałów można m.in. znaleźć tematyczny plan posiedzeń ZG LK, projekty zmian w statucie czy omówienie kierunków działania organizacji. W sprawozdaniu z lat 1979–1980 uwzględniono natomiast następujące zakresy pracy: rozwijanie struktur organizacyjnych i usprawnianie ich funkcjonowania, treści i formy działalności programowej oraz inicjatywy LK podejmowane w celu poprawy warunków życia kobiet i rodzin⁶⁶.

Zarządzenia, uchwały i inne dokumenty związane z funkcjonowaniem struktur organizacyjnych LK także zawierają wymienione już wcześniejteczki oznaczone sygnaturami: IPN BU 01728/63, IPN BU 1585/19737, IPN BU 1585/19738, IPN BU 1585/19739 i IPN BU 1585/19740. W pierwszej z nich można znaleźć treść uchwały VI Krajowego Zjazdu LK, program działania Wojewódzkiej Warszawskiej Organizacji LK, program działania LK w Międzynarodowym Roku Kobiet, harmonogramy zjazdów LK w latach 1972–1975. W drugiej jednostce zgromadzono propozycje poprawek w statucie, uzasadnienie zmiany nazwy z LK na LKP, natomiast w trzeciej – zadania organizacji, zasady prowadzenia kampanii programowo-wyborczej oraz korespondencję. W ostatnich dwóch teczkach znajdują się protokoły i sprawozdania z kontroli zarządów wojewódzkich w Radomiu, Koszalinie i Lublinie w 1978 r. oraz kontroli Zarządu Miejskiego w Lubli-

⁶⁶ AIPN, 01728/57, Sprawozdanie z działalności LK w latach 1979–1981, k. 78–112; *ibidem*, Materiały VII Zjazdu LK w 1979 r., k. 142–167.

**Działalność propagandowa Koła Rodziny Milicyjnej.
Dzieci funkcjonariuszy zwiedzają salę WUSW w Toruniu**

nie. Dokumentacja z kontroli zarządów LK ukazuje nie tylko problemy występujące w tym okresie, lecz także niedociągnięcia organizacyjne, na które zwracano wówczas szczególną uwagę.

Materiały na temat inicjatyw podejmowanych przez członkinie LK w latach sześćdziesiątych można znaleźć w teczkach IPN BU 1585/24504 i IPN BU 1585/7405. Dotyczą one działalności organizacji w zakresie pomocy dla mniejszości cygańskiej w Polsce. Obszerne sprawozdanie na ten temat zawiera druga z nich. Koła LK istniejące w tych województwach, w których przebywały rodziny cygańskie, zorganizowały dla nich badania lekarskie. Przebadano wówczas dużą liczbę dzieci i kobiet, a części z nich udzielono doraźnej pomocy medycznej. Przebieg tej akcji opisano w sprawozdaniu, w którym podkreślono, że „napotykała [ona] gdzieniegdzie na opory tej ludności, nieprzyzwyczajonej do ustalonych form opieki zdrowotnej. Dzięki usilnej pracy propagandowej opory te na ogół udało się przezwyciężyć i bardzo wiele kobiet i dzieci poddało się badaniom stanu zdrowia”⁶⁷. Przy okazji przeprowadzono szczepienia cygańskich dzieci, a także zorganizowano dla ich matek specjalne szkolenia z zakresu higieny i opieki nad małym dzieckiem.

Szczególne znaczenie dla tej ludności miała udzielana pomoc materialna. Członkinie LK przygotowały więc i przekazały na ten cel dużą liczbę paczek z odzieżą i żywnością. W podsumowaniu tej akcji, oprócz wymienienia wszystkich zrealizowanych zadań, człon-

⁶⁷ AIPN, 1585/7405, Informacja o działalności LK w zakresie opieki zdrowotnej i sanitarnej, opieki społecznej i oświaty społecznej, k. 4.

kinie LK podkreśliły, że udzielanie pomocy Cyganom wymaga „od naszego aktywu wiele poświęcenia, taktu i cierpliwości ze względu na dotychczasową izolację społeczną ludności cygańskiej i konieczność znajdowania odpowiednich form i metod działania, takich, które by były akceptowane i kontynuowane przez tę ludność”⁶⁸. Inicjatywa pomocy dla ludności cygańskiej podjęta w połowie lat sześćdziesiątych ukazywała pozytywne strony działalności organizacji. Oprócz wspierania propagandowej polityki władz Liga podejmowała również inne, wartościowe inicjatywy, których celem było organizowanie różnych form pomocy dla potrzebujących osób.

Spośród materiałów wytworzonych w latach osiemdziesiątych na największą uwagę zasługują te, które można znaleźć w teczkach: IPN BU 01728/45, IPN BU 01728/47, IPN BU 01728/53, IPN BU 01728/54, IPN BU 01728/55, IPN BU 01728/59, IPN BU 01728/60, IPN BU 01728/62, IPN BU 1098/9, IPN BU 1585/19737, IPN BU 0423/8816, IPN BU 0423/8817, IPN BU 0423/8818, IPN BU 0423/8819, IPN BU 0423/8820, IPN BU 0423/8821, IPN BU 0423/8822, IPN BU 0423/8823, IPN BU 0423/8824, IPN BU 0423/8825, IPN BU 0423/8827. Są to archiwalia ukazujące funkcjonowanie organizacji w tym okresie. W pierwszej z wymienionych teczek można więc znaleźć dokumentację na temat przebiegu VIII Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu LK, który odbył się w dniach 28–29 listopada 1981 r.: harmonogram obrad, ich regulamin oraz informacje na temat liczby uczestniczek i miejsc ich zakwaterowania. W jednostce znajdują się również uchwały podjęte na tym zjeździe, referaty czy notatki ukazujące problemy, z jakimi zmagaly się członkinie LK, KRM i ORW w życiu codziennym, oraz sytuację rodzin funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa⁶⁹. W latach osiemdziesiątych – w wyniku postępującego kryzysu gospodarczego i coraz mniejszej popularności władz – członkinie tych organizacji stawały się często obiektem krytyki najbliższego otoczenia.

Interesujące materiały, które prezentują zmiany w organizacji i zakresie działalności LK, można natomiast odszukać w aktach IPN BU 1585/19737 i IPN BU 1098/9. Na ich podstawie można ustalić, jakie zmiany wprowadzono w statucie LK na początku lat osiemdziesiątych. Pierwsza z wymienionych teczek zawiera bowiem pełny tekst starego Statutu LK z 1967 r. oraz projekt nowego, który został zatwierdzony w 1982 r. W drugiej natomiast można znaleźć ostateczną treść Statutu LKP uchwalonego na VIII Nadzwyczajnym Krajowym Zjeździe LK. W obydwu teczkach są również teksty rozporządzeń Rady Ministrów z 1982 r. w sprawie zmiany nazwy stowarzyszenia z LK na LKP i uzasadnienie tej decyzji⁷⁰.

Ciekawe dokumenty dotyczące działalności organizacji można też znaleźć w materiałach o sygn.: IPN BU 01728/47, IPN BU 01728/53, IPN BU 01728/54 i IPN BU 01728/55. Pierwsza z nich zawiera ankiety, program, sprawozdania i informator na IX Zjazd LKP z informacjami na temat regulaminu zjazdu i listy uczestniczek, a także ze sprawozdaniem

⁶⁸ *Ibidem*, k. 6.

⁶⁹ AIPN, 01728/45, Materiały z VIII Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu LK, k. 41–344.

⁷⁰ AIPN, 1098/9, t. 605, Rozporządzenie Rady Ministrów z 1982 r. w sprawie zmiany nazwy stowarzyszenia z LK na LKP, b.p.; *ibidem*, Statut LKP uchwalony na VIII Nadzwyczajnym Krajowym Zjeździe LK, b.p.; AIPN, 1585/19737, Statut LK z 1967 r., k. 3–33; *ibidem*, Projekt Statutu LK, k. 36–87; *ibidem*, Rozporządzenie Rady Ministrów z 1982 r. w sprawie zmiany nazwy stowarzyszenia z LK na LKP, k. 105.

Główniej Komisji Rewizyjnej LKP w latach 1982–1986⁷¹. W drugiej można znaleźć materiały związane z obchodami czterdziestolecia powstania LKP – referaty, opracowania, sprawozdania z działalności oraz „Informator o badaniach nad rodziną”, w trzeciej – dokumenty dotyczące Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego „Milicja Obywatelska w oczach dziecka”, np. zasady jego organizacji, listy nagrodzonych osób, wykazy wyróżnionych prac czy protokoły posiedzeń komisji⁷². Czwarta j.a. zawiera uchwały ZG LKP, sprawozdanie z działalności Komitetu Gospodarstwa Domowego ZG LK z lat 1979–1981, założenia programowe na rok 1982, instrukcje ZG LK w sprawie kampanii programowo-wyborczej w kołach i oddziałach terenowych w latach 1980–1982⁷³.

Wykazy odznaczeń, które otrzymały członkinie LKP w latach 1981–1986, zawierają akta o sygn. IPN BU 01728/54. Za aktywną działalność i zasługi dla organizacji przyznawano: Medal 40-lecia Polski Ludowej, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty, Srebrny i Brązowy Krzyż Zasługi. W teczce można również odnaleźć wykaz członkiń, którym te odznaczenia przyznano, krótkie informacje na temat ich aktywności w LKP oraz instrukcję Kancelarii Rady Państwa z 26 maja 1984 r. w sprawie sporządzania i składania wniosków o nadanie Medalu 40-lecia Polski Ludowej⁷⁴.

W archiwaliach wytworzonych w latach osiemdziesiątych znajdują się także informacje dotyczące funkcjonowania KRM i ORW w tym okresie. Na przykładteczka IPN BU 01728/60 zawiera zarówno dokumenty LKP, jak i współdziałających z nią KRM. Można wśród nich znaleźć sprawozdania z działalności, teksty pogadarek, a także materiały z organizowanego konkursu: Akcja „Stop! Dziecko na drodze”. Należą do nich m.in. wykazy autorów prac zakwalifikowanych do konkursu i listy wyróżnionych osób oraz sprawozdania i opracowania związane z obchodami VIII Nadzwyczajnego Roku Dziecka 1979 czy zasady i zakres działania KRM⁷⁵.

Jeszcze więcej dokumentów związanych z funkcjonowaniem KRM i ORM w tym okresie zawierają akta IPN BU 01728/62 i IPN BU 001834/2700 oraz wspomniane już wcześniej: IPN BU 01728/34, IPN BU 01728/30, IPN BU 01728/33 oraz IPN BU 01728/3. Na podstawie dokumentów zawartych w materiałach: IPN BU 01728/62, IPN BU 01728/34, IPN BU 01728/30, IPN BU 01728/33 i IPN BU 01728/3 można przede wszystkim odtworzyć strukturę, funkcjonowanie i współpracę KRM i LKP. Pierwsza z wymienionych teczek zawiera bowiem uchwały Krajowego Zespołu ds. KRM, m.in. w sprawie wyboru delegatek na VIII Nadzwyczajny Zjazd LK, oraz decyzje dotyczące organizacji kampanii sprawozdawczo-wyborczej KRM w latach 1981–1983⁷⁶.

W pozostałych jednostkach znajdują się dokumenty o podobnym charakterze i można w nich znaleźć: programy szkoleń członkiń KRM i ORW, listy uczestniczących w nich osób, notatki dotyczące ich przebiegu, uchwały Zespołu Krajowego KRM z 1985 r. związane z udziałem w kampanii sprawozdawczo-wyborczej organizowanej przez LKP oraz plany pracy KRM, dane statystyczne dotyczące KRM w poszczególnych województwach,

⁷¹ AIPN, 01728/47, Materiały z IX Zjazdu Krajowego LKP.

⁷² AIPN, 01728/53, Materiały dotyczące obchodów czterdziestolecia LKP; AIPN, 01728/54, Materiały Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego „MO w oczach dziecka”.

⁷³ AIPN, 01728/55, Materiały LK z lat 1979–1982.

⁷⁴ AIPN, 01728/54, Wykazy nazwisk odznaczonych członkiń, k. 5–7, 76–110.

⁷⁵ AIPN, 01728/60, Materiały LKP i KRM, b.p.

⁷⁶ AIPN, 01728/62, Materiały LKP i KRM, b.p.

apel do członkiń KRM, wytyczne w sprawie ceremoniału imprez okolicznościowych i kształtowania świeckiej obyczajowości w resorcie, kierunki działania KRM w 1981 r., zasady organizacji kampanii sprawozdawczo-wyborczej w KRM, plany pracy Zespołu Krajowego KRM z 1984 r., notatki na temat współpracy KRM i ORW oraz programy konferencji i seminariów organizowanych przez KRM⁷⁷.

Spośród dokumentów związanych z działalnością KRM bardzo interesująca wydaje się praca magisterska absolwenta Instytutu Nauk Społeczno-Politycznych ASW pt. „Kół Rodziny Milicyjnej – rola i zadania w kształtowaniu modelu rodziny socjalistycznej”, która została przygotowana w 1988 r.⁷⁸ Pomimo że autor prowadził swoje badania tylko w oparciu o dokumentację kół działających w województwie opolskim, to ukazał ogólne zasady funkcjonowania KRM oraz podejmowane przez nie inicjatywy.

Odmienny charakter od omówionych wyżej dokumentów mają natomiast materiały zawarte w tezkach: IPN BU 0423/8816, IPN BU 0423/8817, IPN BU 0423/8818, IPN BU 0423/8821, IPN BU 0423/8822, IPN BU 0423/8823, IPN BU 0423/8824, IPN BU 0423/8825 i IPN BU 0423/8827. Zebrano w nich bowiem egzemplarze miesięcznika wydawanego przez LKP pt. „Nasza Praca”, którego tematyka była ściśle związana z realizacją zadań organizacji, a jego celem było nie tylko podnoszenie poziomu świadomości politycznej kobiet, ale również rozszerzanie ich wiedzy w różnych dziedzinach. W każdym z numerów można więc znaleźć artykuły na tematy ogólne, dotyczące problemów kobiet na świecie lub ukazujące ich walkę o równouprawnienie. Oprócz tego wiele miejsca zajmowały porady prawne, zawodowe, a także z zakresu medycyny i higieny. Na przykład w numerze 11 z 1988 r. zamieszczono wskazówki dotyczące wykorzystania urlopu macierzyńskiego⁷⁹, poruszono kwestie zagrożeń związanych z paleniem tytoniu⁸⁰ oraz zawarto uwagi na temat stosowania idiomów w języku polskim⁸¹. W piśmie, w rubryce „Informujemy, radzimy, pomagamy”, zamieszczano również dane odnoszące się do sytuacji społeczno-prawnej kobiet pracujących⁸², zapobiegania próchnicy zębów⁸³ oraz dotyczące stosowania wyrazów obcych w języku polskim⁸⁴.

Na łamach miesięcznika „Nasza Praca” poruszano także inne problemy, m.in. związane z działalnością LKP, oraz udzielano porad na temat zdrowego odżywiania i przestrzegania zasad higieny. W niektórych numerach zamieszczano wskazówki odnoszące się do wychowywania dzieci lub omawiano role, jakie powinni pełnić w rodzinie kobieta i mężczyzna. W jednym z numerów z 1988 r. zawarto interesujący artykuł pt. *Gdy mężowi brak ambicji, a żonie uczucia*, w którym autorka starała się znaleźć rozwiązanie problemu braku zrozumienia i kryzysu emocjonalnego w małżeństwach.

⁷⁷ AIPN, 01728/60, Materiały szkoleniowe KRM, b.p.; AIPN, 01728/3 oraz AIPN, 01728/33–34, Materiały KRM, b.p.

⁷⁸ AIPN, 001834/2700, R. Żak, „Kół Rodziny Milicyjnej – rola i zadania w kształtowaniu modelu rodziny socjalistycznej”, Warszawa 1988, k. 2–114.

⁷⁹ AIPN, 0423/8827, B. Błachowska, *Okres opieki nad dzieckiem a okres zatrudnienia*, „Nasza Praca” 1988, nr 11, s. 16–20.

⁸⁰ *Ibidem*, M. Jokieli, *Czy warto odzwyczajać się od palenia?*, „Nasza Praca” 1988, nr 11, s. 21–23.

⁸¹ *Ibidem*, J. Porayski-Pomsta, *Nie zasypiać gruszek w popiele, czyli o idiomach w języku polskim*, „Nasza Praca” 1988, nr 11, s. 24–27.

⁸² AIPN, 0423/8823, G. Uścińska, *Sytuacja społeczno-prawna kobiet pracujących w Polsce*, „Nasza Praca” 1988, nr 4, s. 28–34.

⁸³ *Ibidem*, B. Banach, *Fluor a próchnica*, „Nasza Praca” 1988, nr 11, s. 34–36.

⁸⁴ *Ibidem*, J. Porayski-Pomsta, *Wyrazy obce w języku polskim*, „Nasza Praca” 1988, nr 11, s. 37–40.

Na podstawie informacji zamieszczanych na łamach miesięcznika „Nasza Praca” można scharakteryzować problemy, z jakimi borykały się kobiety i ich rodziny w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, czyli w okresie poważnego kryzysu zarówno gospodarczego, jak i politycznego. Członkinie LKP starały się je wspierać przy pomocy różnego rodzaju porad, a jednocześnie uświadamiały im, jak ważną rolę pełnią w ówczesnym społeczeństwie.

Informacje zawarte w opisanych wyżej archiwaliach ukazują organizację i działalność SOLK/LK/LKP od momentu jej powstania do 1988/1989 r. Jej członkinie oprócz propagowania polityki władz były aktywne w różnych dziedzinach i przez cały okres istnienia Ligi starały się wspierać kobiety zarówno w życiu codziennym, jak i zawodowym.

Charakter organizacji oraz zależność od ówczesnych władz wykluczały jednak możliwość podjęcia walki o rzeczywiste równouprawnienie kobiet. Niezależnie od tego wsparcie udzielane przez jej członkinie miało duże znaczenie dla żon i dzieci funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa, poddanych w latach osiemdziesiątych jawnej krytyce społeczeństwa.

Na koniec warto jeszcze raz podkreślić, że materiały SOLK/LK/LKP przechowywane w Archiwum IPN ukazują przede wszystkim formy i charakter działalności prowadzonej wśród rodzin funkcjonariuszy, które w okresie Polski Ludowej były uprzywilejowane, a ich położenie materialne było zdecydowanie lepsze od pozostałej części społeczeństwa. Z tego względu członkinie LK podejmujące aktywność w tym środowisku musiały często dostosowywać swoje działania do jego aktualnych potrzeb i występujących w nim problemów.

STRESZCZENIE

Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet została powołana w sierpniu 1945 r., cztery lata później przemianowano ją na Ligę Kobiet, a w 1981 r. przyjęła ostateczną nazwę Liga Kobiet Polskich. Jej podstawowym celem było propagowanie polityki władz Polski Ludowej w społeczeństwie i tym samym „wychowanie kobiety, obywatelki świadomej swych praw i obowiązków w stosunku do Ojczyzny i społeczeństwa”. Dokumenty związane z funkcjonowaniem SOLK/LK/LKP zostały przekazane do IPN w Warszawie w latach 2001–2011. Większość z nich wytworzyły jednostki organów bezpieczeństwa państwa, działające m.in. w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego, Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, Komendzie Głównej Milicji Obywatelskiej oraz w komórkach terenowych tych organów. Zachowane materiały ukazują nie tylko strukturę i funkcjonowanie organizacji w latach 1946–1989, lecz także formy i charakter działalności prowadzonej wśród funkcjonariuszy UB/SB i MO.

Słowa kluczowe: Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet, Liga Kobiet, Liga Kobiet Polskich, organizacje kobiece, Służba Bezpieczeństwa, Milicja Obywatelska, propaganda.

SUMMARY

The Social and Civic Women's League was founded in August 1945 and renamed to the Women's League four years later, while its final name "Polish Women's League" has been in use since 1981. Its basic objective was to promote the policy of the authorities of the People's Republic

of Poland among the citizens, thereby “educating a woman, a female citizen aware of her rights and obligations towards her homeland and society”. Documents related to the operations of the Social and Civic Women’s League/Women’s League/Polish Women’s League were transferred to the Archive of the Institute of National Remembrance in the years 2001–2011. The majority was produced by units of the state security authorities operating, inter alia, in the Ministry of the Public Security, the Corps of the Internal Security, the Ministry of the Interior, the Central Headquarters of the Citizens’ Militia and in regional sections of the units. The preserved material demonstrates not only the structure and operation of the organization in the years 1946–1989, but also the forms and specifics of operations carried out among officers of the Security Office/Security Service and the Citizens’ Militia.

Key words: Social and Civic Women’s League, Women’s League, Polish Women’s League, women’s organizations, Security Service, Citizens’ Militia, propaganda.